

Neerlandistiek als bindmiddel van de natie: hoogleraar Schrant in Gent 1817-1830¹

JANNEKE WEIJERMARS

Summary

Dutch language and literature as a binder of the nation: Professor Schrant in Gent 1817-1830

Between 1815 and 1830 the Netherlands, Belgium and Luxemburg were united under King William I. He wanted to use northern knowledge of Dutch literature and history to stimulate the attachment of the people in the south to their new country. These educational and cultural policies were meant to unify the kingdom culturally. In this case study we investigate the role of Professor Schrant in this process. Schrant was appointed at the University of Gent to spread the knowledge of Dutch language and culture and to contribute to the development of lower and higher education.

Om zijn nieuwe, bijeen gecomponeerde rijk vanaf 1815 tot een culturele eenheid te maken, voerde koning Willem I door middel van een tweetal taalbesluiten het Nederlands als landstaal in.² In de praktijk betekende dat, dat hij het Nederlands als taal van het openbare leven in de Vlaamse provincies herstelde, en dat het gebruik van deze taal in de Waalse provincies en in Duitstalig Luxemburg werd gestimuleerd. Dit deed Willem I met het doel om na verloop van tijd een volledig Nederlandstalig koninkrijk te creëren. Deze taalpolitiek in het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, die in de Vlaamse provinciën in sommige kringen op veel verzet stuitte, was nauw verweven met de maatregelen in het zuidelijk onderwijs die de koning met straffe hand nam. De waarde van kennis, het thema van dit nummer van *De Negentiende Eeuw*, heeft in dit artikel betrekking op kennis van de Nederlandse taal en geschiedenis. Deze schatte Willem I zeer hoog; bovendien zette hij deze in Holland aanwezige kennis ook in grote mate in voor zijn cultuurpolitiek. De koning trachtte namelijk de Nederlandse taal en cultuur naar het zuiden te exporteren door de benoeming van diverse 'Hollandse' docenten en hoogleraren in het onderwijs aldaar. Johannes Matthias Schrant was één van de drie hoogleraren die in het zuiden de leerstoel wel-

1 Dit artikel is geschreven in het kader van het VNC-project 'De Nederlandse literatuur en het literaire bedrijf in het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden 1815-1830: interactie en differentiatie' aan de Universiteit Antwerpen onder leiding van Piet Couttenier.

2 Standaardwerken over deze invoering zijn: Floris Blauwkuip, *De taalbesluiten van Koning Willem I* (Amsterdam 1920) en Albert De Jonghe, *De taalpolitiek van Koning Willem I in de Zuidelijke Nederlanden (1814-1830): de genesis der taalbesluiten en hun toepassing* (Sint-Andries-bij-Brugge 1967).

sprekendheid, Nederlandse letterkunde en vaderlandse geschiedenis bezetten.

Om te beginnen bekijken we in deze bijdrage waarom de overheid juist Schrant benaderde voor deze taak. Zijn katholieke achtergrond doet vermoeden dat hij bij zijn werkzaamheden in het zuiden minder weerstand ondervond dan bijvoorbeeld zijn Hollandse collega's Visscher (Leuven) en Kinker (Luik), maar is dat daadwerkelijk het geval? De taal- en onderwijspolitiek van Willem I veronderstelt wellicht ook dat Schrant vanuit een academische traditie in de neerlandistiek zijn kennis van het vak in de zuidelijke Nederlanden ging verspreiden. Maar niets is minder waar. De eerste hoogleraar in de Nederlandse letteren, Matthias Siegenbeek, werd in 1797 in Leiden benoemd. Vlak vóór Schrants benoeming in 1817 kreeg Siegenbeek pas versterking van de hoogleraren Lulofs in Groningen en Simons te Utrecht. Kunnen we Schrant als een van de pioniers beschouwen die zijn kennis van de moedertaal, de letterkunde en de vaderlandse geschiedenis aan de nieuwe landgenoten moest overbrengen, zonder dat er een heuse onderwijstraditie in de neerlandistiek bestond? Welke interpretatie van het vak neerlandistiek bezigde hij, en welke rol heeft hij gespeeld in de ontwikkeling van deze discipline?

Naast deze vragen gaan we niet alleen in op de manier waarop de Hollanders de kennis naar het zuiden exporteerden, maar is het ook van belang om te kijken of deze aldaar op dezelfde waarde werd geschat als in regeringskringen het geval was. De aanwezigheid van de Noord-Nederlanders in de zuidelijke provincies maakte in de periode van 1815 tot 1830 een hausse aan reacties los. Later – na de afscheiding in 1830 – werden hun activiteiten echter nog vele malen gememoreerd, veelal in verband met de ontwikkeling van de Vlaamse Beweging, die in dezelfde periode haar wortels heeft.³ Daarom onderzoeken we ten slotte de rol van Schrant in dat kader.

Gedurende zijn dertienjarige verblijf in Gent zijn van Schrant diverse redevoeringen, verhandelingen, schoolboeken en handboeken voor de literatuurgeschiedenis uitgegeven. Verschillende (literatuur-)historici, onder wie L.J. Rogier, George Vis, L. De Ryckere en Paul Fredericq⁴ hebben zich al over deze teksten gebogen. Zijn publicaties laat ik in dit artikel daarom grotendeels buiten beschouwing.

De benoeming van Schrant

In 1816 spreken leden van de onderwijscommissie van de regering zich in brieven aan elkaar uit over de voordracht van hoogleraren aan de hogescholen in

³ De Vlaamse Beweging is een verzamelnaam voor het geheel van verenigingen en personen die zich richten op de emancipatie van het Vlaamse volk

⁴ L.J. Rogier, 'Het Gentse professoraat van J.M. Schrant (1818-1830)', *Beschouwing en onderzoek* (Utrecht/Antwerpen 1954) 220; George J. Vis *Van Siegenbeek tot Lodewick. Verkenningen naar de geschiedenis van de studie der Nederlandse letterkunde, speciaal in het onderwijs* (Amsterdam 2004) 10-11; L. De Rijckere, 'Professor J.M. Schrant te Gent', *Jaarboek van het Willems-Fonds voor 1879* (Gent 1879) 39-40; Paul Fredericq, 'J.M. Schrant', *Liber Memorialis*, deel 1 (Gent 1913) 10-20.

Afb. 1 Johannes Matthias Schrant (1783-1866). Collectie AMVC-Letterenhuis Antwerpen.

vaderlandse letterkunde aldaar. Zelf denkt hij dat hij die nominatie te danken heeft aan zijn belangstelling voor de vaderlandse letteren en welsprekendheid, en in het bijzonder aan zijn vertaling van *Fénélon's gesprekken over de welsprekendheid*, hoewel die pas vlak na zijn kandidatuur in 1817 wordt uitgegeven.⁷ Op dat moment is Schrant nog pastoor van de parochie te Bovenkarspel, een voor hem qua niveau minderwaardige functie die hij echter met dankbaarheid en volle inzet vervult. In de jaren ervoor heeft hij zich in de functie van kapelaan te Amsterdam als geleerde en redenaar al kunnen onderscheiden.⁸

In 1817 aanvaardt hij de post te Gent, die hij mede krijgt omdat hij een vooraanstaand katholiek is. Dat is belangrijk, omdat hij anders 'een dubbel vooroordeel tegen zich heeft; vooreerst als leeraar eener hier nog niet zeer geschatte letterkunde, en ten tweede als protestant'.⁹ De koning vraagt Schrant ook het rectoraat van de universiteit op zich te nemen, maar dat weigert hij. In het

het zuiden.⁵ Omdat deze leden het niveau van de geleerden uit de zuidelijke provincies niet hoog genoeg achten, willen ze er Hollanders voor aantrekken. Er zijn – naast vakmanschap – nòg twee zaken belangrijk voor de bezetting van deze posten, blijkt uit de correspondentie. Ten eerste wil de commissie ervoor zorgen dat de oude katholieke garde uit het zuiden buitenspel komt te staan. Daarnaast – en in het verlengde daarvan – moet ze in het bijzonder de invloed van het academische én katholieke bolwerk Leuven verlammen.⁶ Daarvoor zal een nieuw kenniscentrum in Gent in de plaats komen, vanwege de daar ontluikende belangstelling voor de Nederlandse volksgeest, die de commissie wil stimuleren. De commissieleden noemen onder anderen Schrant als kandidaat voor de leerstoel van

5 Brieven van de commissieleden Kemper en De Geer (Herman Theodoor Colenbrander, *Gedenkstukken der algemeene geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1840*, achtste deel, derde stuk ('s Gravenhage 1916) 198-201).

6 Een uitzondering op de negatieve kwalificatie is kanunnik De Bast. Kemper noemt de oude garde 'overgegevene priester- en monnikenslaven' (ibidem, 198).

7 S.J. Gorris en L.J. Rogier, *Joannes Matthias Schrant. Zijn autobiografische herinneringen* (Tilburg 1932) 20.

8 Julius Persijn, 'De eerste hoogleraar in het Nederlandsch aan de Gentsche Universiteit', *Hooger leven*, 4de jaargang nrs. 28 en 36 (1930) 887-888.

9 Dit schrijft De Geer aan De Kemper op 29 november 1816 (Colenbrander, *Gedenkstukken*, achtste deel, derde stuk, 201).

academiejaar 1820-1821 aanvaardt Schrant die functie alsnog.¹⁰ Zijn katholieke achtergrond moet vertrouwen wekken, en de studenten tot studie van de Nederlandse letteren aanzetten. Die tactiek past de regering ook op andere onderwijsniveaus toe. Op de door de overheid opgerichte modelscholen voor het lager onderwijs in het zuiden worden eveneens overwegend Noord-Nederlandse katholieken aangesteld.¹¹ Zo houdt de regering greep op de manier waarop de kennis van taal en geschiedenis wordt overgedragen. We zullen in het geval van Schrant zien dat zijn religie hem in zijn nieuwe functie juist heeft tegengewerkt.

Uiteindelijk komen er drie universiteiten in het zuiden: in Luik, Leuven en Gent. Het noorden heeft er immers ook drie, is daarbij de redenering. Naast Gent krijgt toch ook Leuven er een, omdat men niet om haar vijf eeuwen academische traditie heen kan. Luik wordt gekozen omdat de stad grenst aan Duitsland en het epicentrum vormt van de zware industrie.¹² De keuze voor Schrant voor het Gentse hoogleraarschap gaat ten koste van een andere kandidaat, namelijk de taalgeleerde Albert ten Broeke Hoekstra. Hij krijgt dezelfde functie in Leuven.¹³

In de literatuur over het hoogleraarschap van Schrant wordt vaak beweerd dat de geschied- en taalkundige Willem Bilderdijk eveneens in de race was voor de baan in Gent.¹⁴ Hij zou gepasseerd zijn ondanks de voorspraak van hoogleraar David Jacob van Lennep, die hem ook al eerder in Amsterdam aan een dergelijke positie had willen helpen. Dit deed hij echter niet alleen met goede bedoelingen: Van Lennep schreef in 1821 misprijzend aan Minister Falck van Onderwijs, Nationale Nijverheid en Koloniën dat Bilderdijk in Leiden 'de studenten in paradoxale gevoelens van ultra-royalismus of monarchismus van goddelijken oorsprong opwiegt'. Van Lennep was hem in Leiden liever kwijt dan rijk en hij vroeg de Minister om Bilderdijk een post in het zuiden te bezorgen.¹⁵ Dat verzoek kwam echter pas toen Schrant allang benoemd was en in de correspondentie over de benoemingen in het zuiden komt Bilderdijk in het geheel niet voor.

In het takenpakket van de hoogleraar Nederlandse taal, letteren, geschiedenis en welsprekendheid is het laatste onderdeel veruit het zwaarst wegend.¹⁶ Schrant houdt bij zijn aantreden een inaugurele rede die de titel draagt: 'Over

10 Nationaal Archief te Den Haag (NA); toegang 2.02.01, inventarisnummer 1038, 26 juli 1820 nr. 69; Schrant, *Zijn autobiografische herinneringen*, 22-23.

11 Guy Janssens en Kris Steyaert, *Het onderwijs van het Nederlands in de Waalse provincies en Luxemburg onder koning Willem I (1814-1830). Niets meer dan een boon in een brouwketel?* (Brussel 2008) 81.

12 Ibidem, 97.

13 Zijn carrière aan het Collegium Philosophicum is een kort leven beschoren. Hij neemt na vijf jaar ontslag en wordt vervangen door Gerrit Johan Meijer, die leraar Nederlandse taal en letterkunde was aan het Atheneum te Brussel. Deze maakt in 1826 plaats voor Lodewijk Gerard Visscher.

14 Dit beweren o.a. Deprez en Rogier in: Ada Deprez, 'J.M. Schrant's verblijf te Gent', *Wetenschappelijke Tijdingen*, jaargang 29, nr. 1 (1970), 47, en Rogier, 'Het Gentse professoraat van J.M. Schrant', 220.

15 Jacob van Lennep, *Het leven van Mr. Cornelis van Lennep en Mr. David Jacob van Lennep*, vierde deel (Amsterdam 1862) 49-53 en 212.

16 Vis, *Van Siegenbeek tot Lodewick*, 10-11.

het beoefenswaardige der Nederlandsche tale, zoo om haar zelve als om hare voortbrengselen'¹⁷ en daarmee is zowel het middel als het doel van de rede precies in lijn met wat er van hem als hoogleraar verwacht wordt. Met een grote welsprekendheid – de historicus Rogier noemt het 'een romantisch uitspinnen in gezwollen termen der zelfgenoegzame oppervlakkigheid'!¹⁸ – tracht hij de taalbesluiten van Willem I te legitimeren en de vooroordelen ten opzichte van de Nederlandse taal, letterkunde en geschiedenis in de zuidelijke provincies weg te nemen.

Schrants colleges

Het onderwijs in de neerlandistiek aan de eerste universiteiten is zoals gezegd voornamelijk praktisch gericht en moet – naast het opwekken van vaderlandsliefde – de toekomstige rechts- en godgeleerden in taalvaardigheid oefenen. De taalwetten van Willem I dwingen vanaf 1823 de juristen ertoe het Nederlands in de rechtbank te gebruiken. Schrant werkt op de juridische faculteit, een studie theologie heeft Gent op dat moment niet.¹⁹ In het lesrooster van Schrant is het grootste deel van de uren dus aan de welsprekendheid gewijd. Hij geeft twee uur per week Nederlandse literatuurgeschiedenis, een uur tekstverklaring, drie uur vaderlandse geschiedenis en vijf uur (geschiedenis van) welsprekendheid.²⁰ De studie van dichters en prozaschrijvers maakt de hoogleraar ook dienstbaar aan die laatste discipline, waardoor het aandeel van het vak welsprekendheid in zijn rooster nog groter is dan het op het eerste gezicht lijkt.²¹

Van zijn student Jan Wap is een dictaatcahier bewaard gebleven, nu in handen van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden, waarin hij minutieus de colleges van Schrant heeft vastgelegd onder de titel 'Lessen over den goeden Nederduitschen stijl door den Hoogleraar J.M. Schrant.'²² Rogier bekeek dit cahier grondig en concludeert – net als de literatuurhistoricus Vis – dat Schrant zijn lessen grotendeels baseert op het werk van Siegenbeek en op de vertaling van *Lectures on rhetoric* van de achttiende-eeuwse Schotse hoogleraar Blair.²³ Schrant zet de collegestof ook zelf op een rij in zijn *Proeven van Nederlandsche dichtkunde en van Nederlandsche prozastijl*, dat in 1827 te Gent

17 Deze rede werd uitgegeven bij drukker Houdin in 1818 en is ook opgenomen in zijn bundel *Re-devoeringen en verhandelingen*, eerste deel (Gent 1829).

18 Rogier, 'Het Gentse professoraat van J.M. Schrant', 223.

19 Geen enkele universiteit in het zuiden had op dat moment een theologische studierichting (Vis, *Van Siegenbeek tot Lodewick*, 9–10; George Bergmann, 'Herinneringen uit mijn studentenleven aan de Hoogeschool van Gent', *Nederlandsch Museum. Tijdschrift voor Letteren, Wetenschappen en Kunst*, vierde jaargang (Gent 1890) 170; Ada Deprez, 'De professionalisering van de neerlandistiek in Vlaanderen, 1817–1914', *De Negentiende Eeuw* 13 (1989) 27.

20 Deprez, 'J.M. Schrants verblijf te Gent', 50.

21 Rogier, 'Het Gentse professoraat van J.M. Schrant', 234.

22 Ibidem, 232.

23 Rogier noemt Schrant zelfs de 'rechtzinnigste en getrouwste aanhanger van de Schotse puritein' (ibidem, 221).

verschijnt. In de inleiding beweert Schrant dat er nog geen complete verzameling bestaat van ‘proeven’ van Nederlandse schrijvers en dichters.²⁴ Daarmee bedoelt hij wellicht dat in de bestaande handboeken weinig of geen aandacht is voor de auteurs uit het zuidelijk deel van het koninkrijk. Hij geeft bijvoorbeeld aan niet – zoals zijn collega’s – alleen schatplichtig te zijn aan voorgangers als Jeronimo de Vries, Matthijs Siegenbeek en Pieter Witsen Geysbeek, maar ook aan de zuidelijke filoloog Jan Frans Willems, daarmee waarschijnlijk doelend op zijn *Verhandeling over de Nederduytsche tael- en letterkunde, opzigtelyk de zuydelyke provincien der Nederlanden*, in 1819 in Antwerpen uitgegeven.²⁵ Ook noemt hij in zijn handboek enige zuidelijke schrijvers en dichters die in andere Hollandse handboeken niet voorkomen, zoals de Gentse dichter Justus de Harduwyn en de dichter en schrijver Adriaen Poirters, beiden productief in de zeventiende eeuw.²⁶ Voor de colleges vaderlandse geschiedenis wijkt hij in die zin af van Siegenbeek, dat hij naast Wagenaar ook de zuidelijke geschiedenis sinds de opstand en scheiding van de Nederlanden in de zes- en zeventiende eeuw behandelt.²⁷

Vis is in zijn studie over de ontwikkeling van de academische neerlandistiek eenduidig over de betekenis van Schrant in dat kader. In een van zijn artikelen hierover schrijft hij:

Over de in België, als deel van het nieuwe Koninkrijk, opererende universitaire neerlandici – allen Noord-Nederlanders – kan ik kort [...] zijn. De Gentse hoogleraar J.M. Schrant is in dit verband niet interessant.²⁸

Zijn benoeming is dan ook niet uit wetenschappelijk oogpunt geschied. Schrants taak dient enkel een nationaal belang: de verspreiding van de Nederlandse taal, literatuur en geschiedenis in de zuidelijke provincies.

Zijn beperkte waarde voor de neerlandistiek zal niet de reden zijn dat zijn colleges in Gent nauwelijks worden bezocht. Volgens Schrant zelf heeft dat te maken met de vooroordelen die er tegenover zijn vakken bestaan, en met de vrijstellingen waarmee het universiteitsbestuur naar zijn mening wat al te kwistig rondstrooit.²⁹ Tekenen er aanvankelijk zeven studenten in op het vak Nederlandse letterkunde, enkel twee blijven het vak het gehele jaar volgen.³⁰ Een jaar later laat Schrant aan Minister Falck weten dat de situatie het afgelopen semester ietwat is verbeterd. Er zijn meer inschrijvingen geweest en – ook

24 J.M. Schrant, *Proeven van Nederlandsche dichtkunde uit zeven eeuwen* (Gent 1827) IV.

25 Vis, *Van Siegenbeek tot Lodewick*, 30.

26 Ibidem, 29; Schrant, *Proeven van Nederlandsche dichtkunde*, 88 en 140.

27 Deprez, ‘J.M. Schrants verblijf te Gent’, 50.

28 George Vis, ‘De instelling van het professoraat en de eerste generatie hoogleraren. Over de inhoud en functie van het academisch onderwijs in de Nederlandse letterkunde in de eerste helft der negentiende eeuw’, in: W.J. van den Akker e.a. (red.), *Van vorming tot vak*, speciaal nummer van *Nederlandse Letterkunde* 3 (1998), 229.

29 Schrant, *Zijn autobiografische herinneringen*, 22-23.

30 Brief van Minister Falck aan koning Willem I op 16 augustus 1818 (Colenbrander, *Gedenkstukken*, achtste deel, derde stuk, 240).

van belang – de intekenaars kwamen eveneens opdagen.³¹ In 1821 is hij nog steeds niet optimistisch over zijn werk aan de universiteit, zien we wederom in een brief aan Falck:

Overigens gaan de zaken der universiteit redelyk wél. Nogtans mogt er onder de jongelieden wel wat grooter lust plaats vinden. Ik voor mij ten minste kan mij op de mijne niet zeer beroemen. Myn collegien over Vondel wordt doorgaans slechts door drie à vier bezocht! Konde ik mij nog meer eene betere toekomst streelen! den helaas! Ook dat vooruitzigt ontbreekt.³²

In zijn memoires is er van zijn ongenoegen weinig over. Hij geeft aan dat hij zijn colleges door ‘een aanmerkelijk getal jongelieden vlijtig bezocht [zag]’ en dat zowel de stad Gent als de studenten ‘gunstig op hem werkten’.³³

Schrant in Gent

De vooroordelen ten opzichte van zijn colleges wijt Schrant aan de grote invloed van het Frans in het zuiden. Hoe verfranst Gent in de Hollandse Tijd in Schrants beleving is, staat onder andere in zijn brieven aan Minister Falck.³⁴ Schrant ziet in de eerste jaren van de samenvoeging der Nederlanden dat het gebruik van de Franse taal in het lager onderwijs hand over hand toeneemt³⁵ en dat het Nederlands op geen enkele manier aanmoediging krijgt. Zelfs de onderwijzers van het platteland spreken geen Vlaams meer, schrijft hij. Hij noemt de studenten van zijn universiteit ‘bedorven eer zij mij in handen komen’, want ze zijn door Fransen of Franstaligen gevormd en daardoor zitten ‘de vooroordelen [tegen de Nederlandse taal] te diep geworteld om ze te kunnen overmeesteren’.³⁶ De kennis van de taal en geschiedenis van het noordelijke deel van het koninkrijk wordt door de zuiderlingen kennelijk een stuk minder gewaardeerd dan in regeringskringen, en dat mag geen verrassing heten. In de *Herinneringen* van George Bergmann – de latere burgemeester van Lier en één van Schrants studenten – valt eveneens te lezen dat het Frans de omgangstaal was in Gent. Bergmann wijt dat aan de sterke verfransing van de hogere

31 Brief van Schrant aan Minister Falck op 29 mei 1819 (Colenbrander, *Gedenkstukken*, achtste deel, tweede stuk, 211).

32 Brief van Schrant aan Minister Falck op 4 februari 1821 (NA; toegang 2.21.006.48; inventarisnummer 34S; 4 februari 1821).

33 Schrant, *Zijn autobiografische herinneringen*, 23.

34 De verfransing van de zuidelijke Nederlanden en het succes van de taalpolitiek van Willem I is onderwerp van de dissertaties van De Groof (2004) en Vanhecke (2007). Zij stellen – in tegenstelling tot de bronnen m.b.t. Schrant – dat in ieder geval administratief, justitieel en (lokaal) bestuurlijk Vlaanderen Nederlandstalig was en bleef gedurende de hele periode van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (Eline Vanhecke, *Stedelijke kanselarijtaal in Vlaanderen in de negentiende eeuw*. VUB Brussel (2007); Jetje De Groof, *Taalpolitiek en taalplanning in Vlaanderen in de lange negentiende eeuw*. VUB Brussel (2004)).

35 Brief van Schrant aan Minister Falck op 29 mei 1819 (Colenbrander, *Gedenkstukken*, achtste deel, tweede stuk, 211).

36 Brief van Schrant aan Minister Falck op 4 februari 1821 (Colenbrander, *Gedenkstukken*, achtste deel, tweede stuk, 263).

burgerij in de Franse Tijd.³⁷ Ook zorgen de verschillende Vlaamse dialecten van de studenten onderling regelmatig voor communicatiestoornissen, wat het gebruik van het Frans volgens hem in de hand werkt. De colleges op de hogeschool zijn in het Latijn, op een enkel Frans college na. Schrant is de enige die om vakinhoudelijke redenen in het Nederlands mag doceren.³⁸

Schrant schrijft aan Minister Falck ook dat het gemis van een genootschap in Gent dat de Nederlandse taal bevordert, het gebruik van de landstaal niet ten goede komt. Dat genootschap is er wel degelijk; in 1821 treedt Schrant toe als bestuurslid van deze Koninklijke Maatschappij van Rhetorica 'De Fontaine'.³⁹ Daarnaast wordt hij in datzelfde jaar medeoprichter van de Maatschappij van Nederlandsche Taal- en Letterkunde, die het motto 'Regat prudentia vires' voert. Beide genootschappen hebben dezelfde doelstelling: het bevorderen van de studie van de Nederlandse taal- en letterkunde, om het Nederlands in de zuidelijke Nederlanden van zijn lamentabele toestand te bevrijden. Schrant kan er zijn kennis van stijl en welsprekendheid in praktijk brengen, hij geeft er een groot aantal redevoeringen. Hij ziet echter af van het lidmaatschap van de Gentse afdeling van de Maatschappij tot Nut van 't algemeen, omdat hij zich de toorn der katholieken in het zuiden niet op zijn hals wil halen. Al was het Nut van oorsprong helemaal niet zo antikatholiek, toch roept de maatschappij de nodige weerstand op vanwege het noordelijke karakter ervan en de protestantse bijval die het Nut in het noorden geniet.⁴⁰ In feite staat Schrant daarmee de ontwikkeling van het Nut in Gent in de weg, stelt Grosheide in zijn artikel over de afdelingen van de maatschappij in het zuiden, omdat het Nut daar gewoonlijk meelifte met de faciliteiten van plaatselijke letterkundige genootschappen.⁴¹

Dat Schrant de katholieken goedgezind wil blijven, heeft onder andere te maken met zijn verlangen om zijn eerdere vak van pastoor ook in het zuiden uit te oefenen. Dat lukt hem slechts in geringe mate. Schrant is in de hoedanigheid van katholiek priester én onvoorwaardelijk regeringsgezinde Hollander in het zuiden juist zeer verdacht. Daarbij is het priesterschap van Schrant doortrokken van de geest van de verlichting, waarbij de religie meer een kwestie is van innerlijke overtuiging dan van een reeks conventies die door de staat worden

37 De Franse Tijd in de Zuidelijke Nederlanden duurde van 1794 tot 1814.

38 Paul Fredericq, *Thorbecke voor 1830* ('s Gravenhage 1906) 44-45.

39 Schrant bekleedt daar de functie van proost, en later wordt hij voorzitter van de 'Eerste afdeling', die literatuur als speerpunt heeft. Tot nu toe werd aangenomen dat de Gentse Maatschappij voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde 'Regat Prudentia Vires' ontstond uit de literaire tak van De Fontaine (bijvoorbeeld in Hans Vanacker, 'De taal- en letterkundige genootschappen in Vlaanderen: onderzoeksproblemen en -tendensen, met als voorbeeld Regat prudentia vires', in: Ada Deprez en Walter Gobbers (red.), *Vlaamse literatuur van de negentiende eeuw. Dertien verkenningen* (Utrecht 1990) 25-44). Van Besien laat in zijn onderzoek naar De Fontaine echter zien dat beide genootschappen naast elkaar hebben bestaan, al bestonden er zowel in het ledenbestand als in de praktische en inhoudelijke opzet nogal wat overeenkomsten (Freddy Van Besien, 'De Koninklijke Maatschappij van Rhetorica: De Fontaine tijdens het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830)', *Jaarboek van de Koninklijke Soevereine Hoofdkamer van Rhetorica 'De Fontaine' te Gent*, nog niet verschenen).

40 Schrant, *Zijn autobiografische herinneringen*, 28-29.

41 D. Grosheide, 'De Maatschappij 'Tot Nut van 't Algemeen' in de Zuidelijke Nederlanden', *Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden* 3 (1949), 218.

gehandhaafd. De zuidelijke geloofsgenoten zien de invloed van de verlichting als een bedreiging van hun positie en zijn niet van plan dit – in hun ogen – Hollandse katholicisme te aanvaarden.⁴² Aansluiting bij de lokale clerus mislukt niet alleen omdat Schrant niet wordt toegelaten. Zelf heeft hij ook niet veel op met zijn zuidelijke collegae, over wie hij aan Falck schrijft:

Ach! hoe dikwijls beklagde ik het arme volk! Hoe schaamde ik mij, wanneer ik die ellendige sermoenen moest aanhoren, walgelijk zoowel door inhoud als voordragt!⁴³

Hoe vaak hij ook probeert om te preken in Gent, hij slaagt er niet in om de kanselrede te mogen houden en hij krijgt eveneens zijn fel begeerde positie als academieprediker niet.⁴⁴

Vooroordelen tegen de Hollanders en hun taal, eenzaamheid, uitsluiting van de katholieke gemeenschap in het zuiden: het zijn niet de enige tegenslagen die Schrant in Gent ervaart. Aan het begin van zijn carrière heeft hij zó weinig studenten dat hij aangeeft niet rond te kunnen komen. Het is in deze periode nog gebruikelijk dat het collegegeld van de studenten deel uitmaakt van het salaris van de hoogleraar. Zowel Minister Falck van Binnenlandse Zaken als baron Goubau d'Hovorst – directeur-generaal op het departement voor de Rooms-Katholieke eredienst – doet een goed woordje voor Schrant als deze de koning verzoekt om hem tijdelijk financieel bij te staan. De baron omschrijft Schrant in zijn advies als volgt: 'Wanneer Uwe Majesteit, hier bij in overweging geliefte te nemen, de voortreffelykheid van 's man karakter, de uitgebreidheid zijner kunde en het nut het geen hij over het algemeen reeds heeft te weeg gebracht en nog zal stichten, ben ik van gevoelen, dat om alle deze redenen, de rekwestrant aanspraak op Uwer Majesteit byzondere goedgunstigheit, mag maken'. Deze woorden doen Willem I besluiten om Schrant extra te ondersteunen: hij krijgt gedurende twee kwartalen zeshonderd gulden.⁴⁵

Schrant en de onderwijspolitiek

De overheidsbemoeyenis met het onderwijs in de periode 1815-1830 beperkt zich niet tot het benoemen en ondersteunen van een paar Hollandse hoogleraren in de Zuidelijke Nederlanden; de invloed van koning Willem I strekt zich op dit gebied veel verder uit. Het onderwijs in het zuiden is er bij de samenvoe-

42 Gerard Brom, *Herleving van de wetenschap in katholiek Nederland*, ('s Gravenhage 1930), 25 en Hendrik Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte*, eerste deel, tweede druk (Antwerpen 1970), 293.

43 Brief van Schrant aan Falck van 29 mei 1819 (Colenbrander, *Gedenkstukken*, achtste deel, tweede stuk, 212).

44 Wel is het Schrant toegestaan om dagelijks de mis te lezen in de Augustijnenkerk in de St. Margrietstraat, dicht bij zijn woning (Deprez, 'Schrants verblijf te Gent', 47).

45 Die ondersteuning vraagt hij ook omdat hij tijdelijk dubbele woonlasten moet betalen. Zijn ouders wonen bij hem in maar blijven vanwege het winterseizoen langer op het oude adres in Bovenkarspel, terwijl Schrant al naar Gent verhuist (NA; toegang 2.02.01; inventarisnummer 593; 1 april 1818).

ging van de Nederlanden beroerd aan toe: de organisatie is slecht en het ontbreekt er aan toezicht, leermiddelen, lokalen en goede docenten.⁴⁶ De regering beseft dat er op dat terrein veel te winnen valt. De hervormingen dienen bovendien een hoger doel, namelijk het cultureel aaneensmeden van de jonge natie. Dat streeft Willem I na met een politieke motivatie: niet alleen is het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden in territoriaal opzicht ontstaan als bufferstaat om de Franse heerszucht te bestrijden, ook moet de nieuwe constellatie de invloed van de Franse taal en cultuur terugdringen.⁴⁷

Het lager onderwijs is bij uitstek geschikt om de kennis van de Nederlandse taal en geschiedenis ten koste van de Franse op een gedegen manier voor het voetlicht te brengen; mede daarom maakt de koning dit tot aanhoudend voorwerp van overheidszorg. Daarbij speelt ook de godsdienst in het Verenigd Koninkrijk een aanzienlijke rol. De onderwijshervormingen leiden ertoe dat openbaar onderwijs de norm wordt, ook in de zuidelijke provincies, waar bijzonder – dat wil zeggen: katholiek – onderwijs de boventoon voert. De clerus voelt zich daardoor bedreigd en die angst is reëel, want nieuw opgerichte openbare scholen snoepen leerlingen en studenten af van de katholieke tegenpolen. Willem I probeert ook de invloed van de katholieke kerk op het onderwijs terug te dringen door in 1825 de Klein Seminarie te sluiten en het Collegium Philosophicum op te richten, waarover later meer. De taalpolitiek als instrument tegen de verfransing heeft zijn vruchten afgeworpen, laten Janssens en Steyaert zien in hun recente werk over het onderwijs tijdens het Verenigd Koninkrijk. Het onderwijs als hoeksteen van een cultureel coherente natie blijkt echter een illusie te zijn; Willem I slaagt er bij lange na niet in om de *union intime et complète* te formeren die hij had gewenst.⁴⁸

Het oprichten van Provinciale Schoolcommissies is een onderdeel van de hervormingen die koning Willem I in het lager onderwijs doorvoert. Deze krijgen begin jaren twintig gestalte en hebben als functie om de scholen in het zuiden te controleren op de juiste bevoegdheid van onderwijzers. Deze commissies bestaan uit een aantal schoolopziensers met een gouverneur als voorzitter.⁴⁹ Schrant noemt het vanzelfsprekend dat hij plaats neemt in de Provinciale Schoolcommissie van Oost-Vlaanderen. Hij wordt daarin secretaris en als werkend lid krijgt hij bovendien de taak om kandidaat-onderwijzers te toetsen op hun capaciteiten als docent in het lager onderwijs. Daarvoor beoordeelt hij meermalen een honderdtal kandidaten – een klus waar hij naar eigen zeggen jaarlijks dagen achtereen mee zoekt is. Ook gaat Schrant als schoolopziener tweemaal per jaar langs de lagere scholen om erop toe te zien dat zij het verplichte programma onderwijzen en dat de onderwijzers voldoende bekwaamheid bezitten.⁵⁰

46 Janssens en Steyaert, *Het onderwijs van het Nederlands*, 77-78.

47 De Jonghe, *De taalpolitiek van koning Willem I in de Zuidelijke Nederlanden*, 209.

48 Janssens en Steyaert, *Het onderwijs van het Nederlands*, 67-115.

49 De Jonghe, *De taalpolitiek van koning Willem I in de Zuidelijke Nederlanden*, 195.

50 Schrant, *Zijn autobiografische herinneringen*, 26. Schrant geeft in zijn memoires aan dat de commissie pas in 1824 in werking treedt, zoals ook P. de Keyser beweert in zijn artikel 'Uit de geschiedenis

Naast zijn werk als secretaris van de commissie en schoolopziener zet Schrant zich in voor het verzorgen en verspreiden van schoolboeken. Die zijn broodnodig om het lager onderwijs in de zuidelijke provincies op niveau te brengen. Op verschillende manieren vinden de schoolboeken hun weg naar het zuiden. Soms beveelt de overheid bestaande boeken bij de schoolbesturen aan, zoals minister Falck doet in het geval van de *Latijnsche grammatica* van Henricus Wijnbeek.⁵¹ Ook wordt de productie van nieuwe schoolboeken gestimuleerd, bijvoorbeeld door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Deze moedigt leerkrachten aan om zelf leermiddelen te ontwikkelen die het Nut na goedkeuring uitgeeft. De zuidelijke afdelingen van het Nut zamelen geld in en leveren tegen een kleine vergoeding moderne handboeken aan onderwijzers.⁵² Schrant houdt zich eveneens bezig met het bewerken van bestaande Hollandse werken, om ze geschikt te maken voor het onderwijs in Vlaanderen. Onderwijzers die zijn voorbeeld willen volgen, ondersteunt hij bij hun werk.⁵³ Dat is noodzakelijk, zo zegt hij in zijn memoires, want

Holland bood een rijken voorraad van allerlei schoolboeken aan; maar behalve het vooroordeel tegen al wat van Holland kwam, had men ook de vrees te ontzien, waar voor niet zelden grond bestond, dat in die boeken iets aanstootelijks mogt voorkomen. Er bleef dus niet anders over, dan zelf de hand aan het werk te slaan.⁵⁴

Enkele schoolboekjes biedt hij ook aan de koning aan. De administrateur van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen Van Ewyck adviseert Willem I de uitgaven in ontvangst te nemen en een dankbetuiging te sturen, omdat 'de adressant [Schrant] door de uitgaven dezer boekwerken een nieuw bewys gegeven heeft van zijnen yver en zyne bekwaamheid ons de beoefening der Nederlandsche taal en letterkunde, in het Zuidelyke, zoo wel als in het Noordelyke gedeelte des Ryks, te bevorderen en eene nuttige zoowel als aangename lektuur te bezorgen, en heeft zich dus de goedkeuring des Konings wel waardig gemaakt'.⁵⁵ Hieruit kunnen we concluderen dat Schrant in de ogen van de regering voldoet als instrument van de cultuurpolitiek.

De overheid houdt rekening met tegenwerking van de katholieke geestelijkheid bij de verspreiding van de nieuwe schoolboeken. Die weerstand ondervindt Schrant aan den lijve. In zijn autobiografische herinneringen laat hij

van het openbaar onderwijs te Gent', *Ontwikkeling*, nrs. 1-2 (1932), 336. Volgens Janssens en Steyaert waren de commissies echter al actief vanaf 1817 (Janssens en Steyaert, *Het onderwijs van het Nederlands*, 84). Ook Persijn geeft aan dat Schrant al eerder toetgetreden moet zijn tot de commissie, namelijk in 1820 (Persijn, 'De eerste hoogleraar in het Nederlandsch aan de Gentsche Universiteit', 1205).

51 Janneke Weijermars, 'Brest van Kempen, een Hollandse boekhandelaar in Brussel 1821-1830', *De Boekenwereld*, nr. 24 (2007), 73-74.

52 Janssens en Steyaert, *Het onderwijs van het Nederlands*, 83-84.

53 Brief van Adriaan van den Ende aan Minister van Maanen 25 april 1825 (Colenbrander, *Gedenkstukken*, achtste deel, tweede stuk, 644-645).

54 Schrant, *Zijn autobiografische herinneringen*, 26-27; De Rijckere, 'Professor J.M. Schrant te Gent', 39-40.

55 NA; toegang 2.02.01; inventarisnummer 3124; 14 januari 1828, no. 12.

zijn onbegrip zien ten aanzien van de bemoeienis met het onderwijs van de zuidelijke clerus. Niemand kan volgens Schrant ontkennen dat het onderwijs aan verbetering toe was, en hij ziet het als een edele taak om daar aan mee te werken. De kerk zou zich enkel om het onderwijs in de godsdienst en de zedenleer mogen bekommeren, voor de rest is het de taak van de overheid.⁵⁶ Maar de beschimpingen raken hem wel, schrijft hij aan minister Van Maanen in 1829, het jaar waarin de spanningen tussen de regering en de katholieken in het zuiden inmiddels hoog zijn opgelopen:

Intusschen wordt mijn toestand alhier meer en meer onaangenaam. Men heeft mij, om mijn bijzijn, op den preekstoel niet gespaard; zelfs op de straat monopol nageroepen. Ik heb dat alles te danken aan mijn bemoeijingen met het lager onderwijs. [...] Bij dat alles sta ik alleen; niemand trekt zich mijner aan. Vijftien jaren lang heb ik voor Z[ijne] M[ajesteit] en voor de goede zaak gestreden, daaraan en rust en genoegen en vrienden opgeofferd. Geen wonder, dat dit alles mij ontmoedigt.⁵⁷

Ondanks de ontmoediging die Schrant ervaart, zijn zijn inspanningen voor het lager onderwijs zelfs in sommige Vlaamse kringen niet onopgemerkt gebleven. Ferdinand Snellaert – literatuurhistoricus, filoloog, criticus en tot 1830 medicijnenstudent te Utrecht – hemelt Schrants inspanningen een aantal jaren later op met de woorden: '[Schrant] was de ziel van het lager onderwijs, te Gent op stads kosten ingericht, eene inrigting, welke de heilzaamste gevolgen had niet alleen als grondslag voor hoogere studiën, maar als uitgangspunt eener algemeene krachtige geestesontwikkeling, en welke later tot toonbeeld diende in andere gewesten.'⁵⁸ Dit positieve beeld is kenmerkend voor de indruk die Schrant bij de sympathisanten van de Vlaamse Beweging heeft achtergelaten als grondlegger van de studie naar de Zuid-Nederlandse taal en letterkunde. Op zijn betekenis voor de Vlaamse Beweging kom ik nog terug.

Niet alleen de problemen tussen de katholieken en regeringsgezinden ontmoedigen Schrant, ook ziet hij dat Willem I aan het eind van de jaren twintig zijn werk voor de onderwijscommissie teniet doet door de versoepelende maatregelen ten aanzien van het onderwijs te nemen. Zo heropent de regering in 1829 de Klein Seminaries en ook het onderwijs voor kandidaat-priesters aan het Collegium Philosophicum in juni wordt facultatief gesteld. Een half jaar later zal de overheid dit instituut zelfs sluiten, en de restricties voor het secundair en hoger onderwijs intrekken: het staat iedereen dan vrij om op dit niveau les te geven.⁵⁹

Schrant speelt enkele jaren eerder een rol in de oprichting van dit Collegium Philosophicum, de door de staat gecontroleerde universiteit voor de opleiding

⁵⁶ Schrant, *Zijn autobiografische herinneringen*, 27.

⁵⁷ NA; toegang 2.21.114.03; inventarisnummer 85; 8 oktober 1829.

⁵⁸ Ferdinand Snellaert, *Schets eener geschiedenis der Nederlandsche letterkunde*, vierde druk (Gent 1866) 244.

⁵⁹ Janssens en Steyaert, *Het onderwijs van het Nederlands*, 110.

van priesters. In de aanloop naar de stichting van dit instituut correspondeert Schrant daarover in een vertrouwelijke brief aan Pieter van Ghert, een katholieke Noord-Nederlander die we als de architect van deze universiteit kunnen beschouwen.⁶⁰ Onder Willem I vervult Van Ghert net als de eerder genoemde baron Goubau d'Hovorst een functie aan het departement van de Rooms Katholieke Eredienst; Van Ghert is daar referendaris. Daarnaast is hij zeer actief in het zuidelijke literaire leven: in 1818 richt hij in Brussel het Nederlands Letterkundig Genootschap Concordia mede op. Net als Schrant maakt hij zich door zijn verlichte katholicisme impopulair bij zijn zuidelijke geloofsgenoten. Schrant steekt zijn ongenoegen over de clerus in zijn brief aan Van Ghert niet onder stoelen of banken. Hij schrijft dat het

zeker is dat er eene samenzwering bestaat [vanuit de zuidelijke katholieke gemeenschap] tegen alles wat het gouvernement doet en tegen allen die met hetzelfde medewerken. De samenzweerders staan in verband met de Jesuïten van Frankrijk [...]. Het is eene geestelijke maçonnerie, welke, wordt zij niet gestuit, allerverderfelijkt worden zal. Reeds bevinden zich hier eenige Jesuïten, die verspreid wonen en hier en daar in kerkelijke bediening zijn, maar hunne huizen hebben waar zij dagelijks vergaderen en veel kwaads brouwen. Waarom dit toegelaten? Waarom toegelaten dat zij in Holland hunne vorige pastorijen wederom bezetten? Kortom, er moeten ernstige maatregelen genomen worden of de gevolgen zijn niet te berekenen.

Schrant signaleert eveneens dat kinderen naar het Franse Amiens vertrekken om daar hun lager onderwijs te volgen. 'De slechte beginselen, aldaar ingezogen, blijven hun altoos bij, en verspreiden zich meer en meer', aldus Schrant aan Van Ghert.

Met 'die ernstige maatregelen', zo laat Van Ghert op zijn beurt aan minister Van Maanen weten, doelt Schrant op de stappen die Willem I moet nemen om tot een verplichte priesterschool te komen: het Collegium Philosophicum. Want alleen met een geletterde opvoeding van priesters kan men 'domheid en lage streken te keer gaan' en de Franse invloed terugdringen. Eenmaal een dergelijk Collegium opgericht, zal niemand meer in de bestaande seminaries worden ontvangen totdat de student twee jaar aan het Collegium heeft gestudeerd. Daarmee is men niet alleen zeker bekwame en verlichte geestelijken voort te brengen, maar tevens is de weg om naar Frankrijk te gaan is dan gesloten, zo schrijft Van Ghert aan de Minister.⁶¹ De Franse vervolgoedingen voor geestelijken zullen volgens hem de in de Nederlanden geschoolde priesters zeker niet toelaten.

Het Collegium wordt bij Koninklijk Besluit op 14 juni 1825 opgericht. Niet lang daarna richt de regering zich op het invullen van de vacatures voor hoog-

60 Meer over Pieter Gabriël van Ghert in Willem van den Berg, *De ontwikkeling van de term 'romantisch' en zijn varianten in Nederland tot 1840* (Assen 1973) 192-193, en L.J. Rogier, 'Het tijdschrift "Katholikon" 1827-1830', *Mededelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van wetenschappen*, deel 20 nr. 12 (Amsterdam 1957), 305-351.

61 Colenbrander, *Gedenkstukken*, achtste deel, tweede stuk, 646.

leraren en bestuursleden. De koning zal dezen vervolgens benoemen in overleg met de aartsbisschop van Mechelen.⁶² Van Ewyck houdt zich bezig met de *screening* van mogelijke kandidaten en uit de correspondentie met minister Van Gobbelschroy blijkt, dat Schrant hem daarin – net als Van Ghert – behulpzaam is.⁶³

Hoewel Schrant zowel voor als na de oprichting van het Collegium Philosophicum zijn betrokkenheid bij dit instituut heeft getoond, neemt hij in zijn schotschrift *Opstand en afval der Belgen* uit 1831 afstand van de idee om de opleiding van priesters onder staatstoezicht te stellen. Hij geeft aan dat de Belgen op dit punt wel degelijk reden tot klagen hebben gehad, in tegenstelling tot veel van hun andere grieven die in 1830 tot de Belgische Omwenteling leidden. Hij schrijft: ‘Het Collegium Philosophicum, die groote steen des aanstoots, hoe welgemeend die inrigting ook was, miste zeker te veel, om vertrouwen in te boezemen.’ Maar, bijt hij hen vervolgens toe,

hebben de Belgen onder het Fransch bestuur, zelfs onder dat van Oostenrijk, ooit zoo vele blijken van belangstelling, zoo vele gunsten ontvangen? Ik sprak nog niet van de schatten gouds, met de mildste hand aan het onderwijs, de kunsten en wetenschappen besteed, noch van de millioenen, waarmede nijverheid en handel ondersteund werden. Mag dit alles niet eenige misslagen opwegen?⁶⁴

Schrants invloed op de Vlaamse Beweging

De kennis over Nederlandse taal en geschiedenis mag dan door de regering van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden tussen 1815 en 1830 grootscheeps ingezet zijn voor het samensmeden van de twee landsdelen, de invasie van Hollandse docenten en hoogleraren heeft op de zuiderlingen een gemengde indruk achtergelaten. Dat geldt zeker voor Schrant. Katholiek of niet, voor dichter en priester Guido Gezelle bijvoorbeeld bleef Schrant een Hollander die met zijn werk de ontwikkeling van de Vlaamse eigenheid in de weg stond. In een *in memoriam* voor de West-Vlaamse prominente pastoor De Bo geeft Gezelle zijn ongezouten mening over de invloed van de Hollanders op het Vlaams:

Te lang heeft men 1815 en het bewind van koning Willem I van Oranje, bij de Vlamingen beter bekend onder den name van Jäntje Kaas, begroet als eenen tijd van vrijheid en verlossing voor de vlaamsche taal. [...] Te lang heeft men, zonder tegensprake, laten zeggen en staande houden dat een van die vrijmakers, een van die zoogezeide heroprichters onzer vlaamsche moedertale een *Johannes Matthias Schrant* zou geweest zijn.⁶⁵

62 Janssens en Steyaert, *Het onderwijs van het Nederlands*, 107.

63 Brief van Van Ewyck aan Minister Van Gobbelschroy van Binnenlandse Zaken 7 juli 1825 (Colenbrander, *Gedenkstukken*, negende deel, tweede stuk, 7).

64 Johannes Matthias Schrant, *Opstand en afval der Belgen getoetst aan den geest des Christendoms, door een' Roomsche-Katholiek priester* (Leiden 1831) 19-20.

65 Guido Gezelle, ‘Kerkhofblommen’, *Rond den Heerd*, jaargang 20, nr. 45 (Brugge 1885), 354.

Andere schrijvers en historici zijn met het werk van de Hollanders in het zuidelijke onderwijs juist op een positieve manier aan de haal gegaan. Meermaals is Schrant voor de kar van de Vlaamse Beweging gespannen, zo ook door historicus Hendrik Elias. Hij beschouwde docenten en hoogleraren uit het Noorden als gezanten en apostelen van de Nederlandse gedachte, en hij noemde Schrant de bijzonderste onder hen.⁶⁶ Want al heeft Schrant weinig studenten gehad in Gent, onder hen is een aantal mannen dat een niet onaanzienlijke rol heeft gespeeld in de Nederlandse letterkunde. Philip Blommaert bijvoorbeeld. Na de omwenteling bedacht hij samen met de bekende Vlaamse filoloog Jan Frans Willems het concept voor het eerste Vlaamse tijdschrift *Nederduytsche Letteroefeningen*, dat hij vervolgens in 1834 met Constant Philip Serrure oprichtte. In het eerste nummer daarvan verscheen ook Blommaerts bekende pamflet 'Aenmerkingen over de verwaerloozing der Nederduytsche tael', waarmee hij als een van de pioniers van de Vlaamse Beweging wordt gezien.⁶⁷ Prudens van Duyse, een andere student van Schrant, was ten tijde van het Verenigd Koninkrijk al lid van Schrants genootschap *Regat prudentia vires* en ook van het Brusselse *Concordia*, waar in 1829 zijn *Lofrede op de Nederlandsche taal* met goud werd bekroond. Een jaar later schreef hij het hekeldicht *De wanorde en omwenteling op den Vlaamschen zangberg*. Dat is niet alleen interessant omdat het een van de eerste omvangrijke pennenvruchten is van een student die door een Noord-Nederlandse hoogleraar werd gevormd. Ook toonde Van Duyse zich met dit werk een voorloper van de Vlaamse literaire kritiek die zich na 1830 ontwikkelde.⁶⁸ Als mede-oprichter van het genootschap 'De tael is gansch het volk' in 1836 gaf Van Duyse net als Blommaert een belangrijke impuls aan de Vlaamse Beweging. Op basis van drie succesvolle studenten – met George Bergmann als geslaagd jurist en latere burgemeester van Lier – en zijn redevoeringen en publicaties ter bevordering van de Nederlandse taal, is Schrant veelvuldig als grondlegger van die Vlaamse Beweging neergezet.⁶⁹ Rogier stelt mijns inziens terecht dat het aantal studenten veel te klein in geweest om hem dit predicaat op basis van zijn onderwijs te geven.

De historicus Manning stelt maar liefst dat '[Schrants student Jan] Wap voor de Vlaamse Beweging méér heeft betekend dan Schrant'.⁷⁰ Dat zullen weinigen met hem eens zijn, Wap komt bijvoorbeeld in de *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse Beweging* niet voor en Schrant wél.⁷¹ Dat neemt niet weg dat Wap een

66 Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte*, 292.

67 Philip Blommaert, 'Aenmerkingen over de verwaerloozing der Nederduytsche tael', *Nederduytsche Letteroefeningen* (Gent 1834) 11-30; Th. Coopman en L. Scharpé, *Geschiedenis der Vlaamse letterkunde* (Antwerpen 1910) 36-37.

68 Michel Hanot, 'De wanorde en omwenteling op den Vlaamschen Zangberg van Prudens van Duyse', *Wetenschappelijke tijdingen* nummer 9 (1955), 361-362.

69 Bijvoorbeeld door J. Micheels, *Prudens van Duyse, zijn leven en zijne werken* (Gent 1893) 45; Vanacker, 'Regat prudentia vires', 68; Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte*, 292-294; De Rijkere, 'Professor J.M. Schrant te Gent', 26.

70 A.F. Manning, 'Jan-J.F. Wap in de jaren 1824-1832', *Annalen van het Thijmgenootschap* (1956), 285.

71 Ada Deprez, 'Johannes M. Schrant', in: Reginald de Schryver e.a. (red.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse Beweging* (Tiel 1998), 2719.

markant student van Schrant is geweest. Hij wordt als achttienjarige in 1824 student aan de Gentse universiteit en blijft tot 1828. Later krijgt hij een baan als docent aan de net opgerichte Koninklijke Militaire Academie te Breda.⁷² Hij is zeer actief in het zuidelijke literaire leven: hij richt in de zuidelijke provincies de *Belgische Muzen-Almanak* op en werkt mee als criticus van het Brusselse tijdschrift *De Argus*. Samen met de genoemde Van Ghert schrijft hij ook het tijdschrift *Katholikon* vol.⁷³ Als volgeling en hulpje van Willem Bilderdijk bezorgt Wap in het zuiden drie dichtbundels van hem.⁷⁴

Conclusie

De kennis van de Nederlandse taal en cultuur in de Noordelijke Provincies werd ten tijde van het Verenigd Koninkrijk in het zuiden ingezet om het rijk tot een eenheid te smeden. Zoals gezegd is deze cultuurpolitiek faliekant mislukt, al sloegen de maatregelen om de lamentabele toestand in het onderwijs te verbeteren wél aan. Schrants rol in dit eenwordingsproces is meerduidelijk: hij was succesvol betrokken bij de verbetering van het lager onderwijs in zijn rol als lid van de Provinciale Commissie en bij het hoger onderwijs als adviseur bij de oprichting van het Collegium Philosophicum. De regering was tevreden over zijn inspanningen en ook zijn rol in de ontwikkeling van de Vlaamse Beweging is zowel door tijdgenoten als door latere auteurs en historici overwegend geprezen. Zijn katholieke achtergrond heeft echter nauwelijks of zelfs in het geheel niet bijgedragen aan het succes van zijn werkzaamheden. Schrants verlichte katholicisme riep in het zuiden voornamelijk weerstand op. Bovendien werd de vooraf ingeschatte meerwaarde hiervan in de ogen van de zuidelijke clerus compleet overschaduwed door zijn regeringsgezindheid. Schrants waarde voor de ontwikkeling van de neerlandistiek als discipline is te verwaarlozen, daar zijn colleges en zijn literatuurwetenschappelijk werk voornamelijk steunden op Siegenbeeks werk.

Net als de meeste Hollanders vluchtte ook Schrant na de omwenteling en afscheiding van België in 1830 uit het zuiden weg. Niet veel later werd hij hoogleraar in Leiden, naast zijn voorbeeld Siegenbeek.⁷⁵

Janneke Weijermars, Universiteit Antwerpen, Prinsstraat 13, B-2000 Antwerpen, België, janneke.weijermars@ua.ac.be

72 Wap komt in Gent terecht vanwege de contacten van zijn vader, die bevriend was met hoogleraar Kesteloot, een Hollander die eveneens aan de universiteit te Gent werkt (A.F. Manning, 'Jan-J.F. Wap in de jaren 1824-1832', 280).

73 Rogier, 'Het Gentse professoraat van J.M. Schrant', 307.

74 Te weten *Avondschemering* (1828) bij Sacré te Brussel, *Schemerschijn* (1829) bij Stéven te Gent, en *Nasprokkeling* (1830) bij Brest van Kempen te Brussel.

75 Zie over deze nieuwe functie van Schrant: G.J. Hooykaas, 'Siegenbeek versus Schrant', *Nieuw Letterkundig Magazijn* 4 (1986) 2 (dec.) 29-31.